

בראשית פרק טו: "ברית בין הבתרים"

מבוא

בפרק ט"ו אנו לומדים על "ברית בין הבתרים" שנכרתה בין הקב"ה ובין אברהם לדורות. ביחידה זו נלמד על משמעות כריתת הברית.

שאלה מכוונת למידה

מהי משמעותה המרכזית של ברית בין הבתרים:

הבטחות ה' לאברהם

הבטחת הזרע

בראשית טו

- (א) אחר הדברים האלה הנה דבר ה' אל אברהם במחנה לאמר אל תירא אברהם אנכי מגן לך שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד :
 (ב) ויאמר אברהם אֲדֹנָי ה' מה תתן לי ואנכי הולך ערירי וכן משק ביתי הוא דמשק אליעזר :
 (ג) ויאמר אברהם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אתי :
 (ד) והנה דבר ה' אליו לאמר לא ירשך זה (אליעזר), כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך :
 (ה) ויצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך :
 (ו) והאמן בה' ויחשבה לו צדקה :

1. עיין בפסוקים א-ו, והסבר בלשונך את הדו-שיח שבין ה' לבין אברהם.

פס' א	מה מבטיח ה' לאברהם?
פס' ב-ג	מהי תגובת אברהם להבטחת ה'?
פס' ד-ה	מה מבטיח ה' לאברהם?
פס' ו	מהי תגובת אברהם להבטחת ה'?

○ רמב"ן בראשית טו, ג

ויש עליך לשאול, שכבר נאמר לו לאברהם (לעיל יג, טו-טז): "כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתגננה ולזרעך עד עולם, ושמיתי את זרעך כעפר הארץ..." ואיך יאמר עתה ואנכי הולך ערירי, והנה בן ביתי יורש אותי - ולמה לא האמין בנבואה הראשונה כאשר האמין בזאת?
 והתשובה, כי הצדיקים לא יאמינו בעצמם בחטאם בשגגה, וכתוב (ירמיה יח, ט): "וירגע אֲדָבָר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטע, ושב הגוי ההוא ויעשה הרע בעיני לבלתי שמע בקולי ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להיטיב אותו" - והנה ראה עצמו בא בימים ולא נתקיימה נבואתו, וחשב כי חטאיו מנעו הטוב.

2. עיין בפסוק ג' ובדברי הרמב"ן, וענה:

א. מה היה קשה לרמב"ן?

ב. כיצד מיישב הרמב"ן את הקושי, וכיצד הוא מסביר את תגובת אברהם "הן לי לא נתת זרע"?

"והאמן בה' ויחשבה לו צדקה" (פסוק ו)

בראשית טו, ו

והאמן בה' ויחשבה לו צדקה.

ר' יוסף בכור שור, בראשית טו, ו

והאמן בה', ויחשבה אברהם להקב"ה צדקה - שצדקה (חסד) עשה עמו שהבטיחו שהיוצא מחלציו יירש הארץ.

3. עיין בפסוק ו ובדברי ר' יוסף בכור שור, וענה:
א. "ויחשבה לו", מי חשב על מי מחשבה טובה?
ב. "צדקה" - מה הצדקה?

הבטחת הארץ

בראשית טו

(ז) ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה:

(ח) ויאמר אדני ה' במה אדע כי איךשנה:

פסוק ז פותח התגלות חדשה של ה' לאברהם והבטחה נוספת לאברהם, הבטחה זו שנפתחת בלשון מרוממת מאד, ומזכירה את הלשון בה נפתחים עשרת הדברות:

בראשית טו, ז	ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה:
שמות כ, ב	אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים

ואמנם, בפסוקים אילו אנו למדים על אחד האירועים המכוננים של חומש בראשית "ברית בין הבתרים"

4. סכום: עיין בפסוקים א-ח, וצוין אלו שני נושאים עיקריים הבטיח ה' לאברהם?

ברית בין הבתרים

בראשית טו

- (ז) ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה:
- (ח) ויאמר אדני ה' במה אדע כי אירשנה:
- (ט) ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת ואיל משלש ותר וגזל:
- (י) ויקח לו את כל אלה ויבתר אתם בתוך ויתן איש בתרו לקראת רעהו ואת הצפר לא בתר:
- (יא) וירד העיט על הפגרים וישב (ויגרש) אתם אברם:
- (יב) ויהי השמש לבוא ותחדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו:
- (יג) ויאמר לאברם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה:
- (יד) וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול:
- (טו) ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה:
- (טז) ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמרי עד הנה:
- (יז) ויהי השמש באה ועלטה הנה והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה:
- (יח) ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת...

ה' מבטיח לאברהם את ארץ כנען. תגובת אברהם - הוא שואל "במה אדע כי אירשנה?".
 איך ענה ה' לאברהם על שאלתו? ה' מרגיע את אברהם ע"י כריתת ברית בין הבתרים (חווה שמחייב את ה').
 ה' מצווה את אברהם להכין את טקס כריתת הברית - לקחת בעלי חיים, לבתר אותם, ואז ה' מתגלה לפניו במחזה מעורר אימה. ל"ברית בין הבתרים" יש שני מרכיבים עיקריים:

טקס הכולל ביתור בעלי החיים ע"י אברהם ולפיד אש אשר עובר בין הבתרים.	פס' ט-יב; יז	(א) מעשה הברית
נבואת חלום של אברהם, ושבה הוא מתבשר בעיקר על גזירת הגלות לזרעו, והבטחה שזרעו ישוב לארץ לאחר הגלות.	פס' יג-יד	(ב) ההתגלות וגזירת הגלות



פרשת וירא

(א) מעשה הברית

5. הסבר בלשונך את פשט הכתובים של "מעשה הברית".

מעשה הברית	בלשונך
(ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי קַחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעִז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאֵיל מְשֻׁלֶּשׁ וְתֹר וְגֹזָל:	
(י) וַיִּקַּח לוֹ אֶת כָּל אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בְּתֹנֶךְ וַיִּתֵּן אִישׁ בְּתֹרוֹ לְקִרְאֵת רַעְהוּ וְאֶת הַצֶּפֶר לֹא בָתֵּר:	
(יא) וַיֵּרֶד הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב (ויגרש) אֹתָם אַבְרָם:	
(יב) וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לְבֹא וַתִּרְדְּמָה נֶפְלָה עַל אַבְרָם וְהָנָה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה לְפֶלֶת עָלָיו:	
(יג-טז) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע... ההתגלות וגזירת הגלות.	
(יז) וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וְעֶלְטָה הָיָה וְהָנָה תֵּנוּר עֶשֶׂן וּלְפִיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה:	

- בהכנות לברית אברהם אבינו היה פעיל (פסוקים ט-יא) ואילו בחלק השני, שבו הוא חווה התגלות, הוא פסיבי.
- הלשון "וְהָנָה" חוזרת פעמיים בתיאור ומלמדת על עוצמת האירוע וההפתעה שחווה אברהם באירוע גדול זה.
- המושג "ברית" נגזר ממעשה הזה, בפסוק יח נאמר: "בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית".

דרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה

בתנ"ך מצאנו עוד אירועים של מעשי הברית שכללו ביתור חיה לשניים ומעבר בין הבתרים. כמו בתיאור הבא:

ירמיהו לד

(טו) וַתֵּשְׁבוּ אַתֶּם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי לְקִרְאֵי דָרוֹר אִישׁ לְרַעְהוּ וַתִּכְרְתוּ בְרִית לִפְנֵי אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו:
 (טז) וַתֵּשְׁבוּ וַתַּחֲלְלוּ אֶת שְׁמִי וַתֵּשְׁבוּ אִישׁ אֶת עֵבְדוֹ וְאִישׁ אֶת שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר שָׁלַחְתֶּם חֲפָזִים לְנַפְשָׁם...
 (יז) לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֱתֶם לֹא שָׁמַעְתֶּם אֵלַי לְקִרְאֵי דָרוֹר אִישׁ לְאַחִיו וְאִישׁ לְרַעְהוּ הַנְּנִי קִרְאֵי לְכֶם דָרוֹר נָאִם ה' אֵל הַחֶרֶב אֵל הַדָּבָר וְאֵל הָרָעַב וְנִתְתִּי אֶתְכֶם לְזַעְזָה לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ:
 (יח) וְנִתְתִּי אֶת הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר לֹא הִקִּימוּ אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר לִפְנֵי הָעֵגֹל אֲשֶׁר כָּרַתוּ לִשְׁנַיִם וַיַּעֲבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו:
 (יט) שְׂרִי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלַם הַסָּרְסִים וְהַכְּהֻנִים וְכָל עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בְּתָרֵי הָעֵגֹל...

בימי צדקיהו, העם כרת ברית עם ה' בבית המקדש לשחרר את העבדים, בטכס כריתת הברית הם ביתרו (חצו) עגל לשניים ועברו בין בתריו. ירמיהו מוכיח את העם שבתחילה הם קיימו את הברית ושחררו את העבדים, אבל בסופו של דבר הם הפרו את הברית - השיבו את העבדים ושיעבדו אותם, ולכן ה' יעניש אותם בחרב דבר ורעב.

רש"י בראשית טו, י

ויבתר אותם - חלק כל אחד לשני חלקים. אין המקרא יוצא מידי פשוטו: לפי שהיה כורת עמו ברית לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ, כדכתיב: "ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית" וגו' (פסוק יח). **ודרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה**, כמו שנאמר להלן: "העוברים בין בתרי העגל" (ירמיהו ל"ד, יט); ואף כאן: "תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים" (פסוק יז) - שלוחו של שכינה שהוא אש.

6. רש"י מפרש, שבתקופת התנ"ך, "דרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה".

- היכן בתנ"ך נזכר טקס נוסף של כריתת ברית שבו מבתרים חיה לשניים וכורתי הברית עוברים בין בתריה?
- היכן מצאנו ב"ברית בין הבתרים", ברית בין ה' לבין אברהם, שה' עבר בין בתרי החיות? צטט והסבר

רשות: במידה ואתה מעוניין לדעת מה **המשמעות הסמלית** של טקס ביתור בעלי החיים, עיין ברש"י וברמב"ן על פסוקים ט-יב; יז ובעזרת דבריהם ענה על השאלות הבאות:

- א. מהי משמעות הבהמות שנצטווה אברהם לקחת, ומה משמעות פרטי המעשים שנצטווה לעשות בהם?
- ב. "אימה חשכה גדלה נפלת עליו" - מה משמעות אותה אימה חשכה?
- ג. "והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה" מה מבטא עניין זה?

(ב) ההתגלות וגזירת הגלות

בראשית טו

(יב) ויהי השמש לבוא ותדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו:

(יג) ויאמר לאברם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה:

(יד) וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול:

(טו) ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה:

(טז) ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמרי עד הנה:

רש"י בראשית טו, יב

והנה אימה וגו' - רמז לצרות וחשך של גלות.

7. עוד לפני שהתגלה ה' לאברהם, רש"י מוצא בטקס המצמרר של "ברית בין הבתרים" **בפסוק יב**, רמז לתוכן הקשה של ההתגלות - גזירת הגלות. מהו הרמז בפסוק?

מדוע נגזרה גלות מצרים על ישראל כבר בימי אברהם?

לראשונה בתנ"ך אנו מתבשרים על כך שעם ישראל עתיד לצאת לגלות, וגזירה זו נגזרה כבר בימי אברהם אבינו. על פי פשט הפסוקים כאן, גזירת הגלות מוצגת **לא כעונש** לאברהם, אלא חלק מהמהלך האלוקי המתוכנן לעם ישראל מראש. אך יש מן הפרשנים הציעו טעמים אחרים, מדוע נגזרה גזירת גלות על ישראל כבר בימי אברהם? לפניך אחד הפירושים שכבר נפגשו עימו, כשלמדנו את פרק יב:

רמב"ן יב, י

גם יציאתו מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב, עוון אשר חטא, כי האלהים ברעב יפדנו ממות. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה. במקום המשפט שמה הרשע והחטא.

8. לפי הרמב"ן, מדוע נגזרה גלות מצרים על ישראל כבר בימי אברהם?

ברית בין הבתרים כברית על ההיסטוריה של עם ישראל

9. בשורת הגלות שקיבל אברהם בברית בין הבתרים מלמדת על ההיסטוריה הצפויה לעם ישראל. השלם את הטבלה הבאה ופרט כיצד גזירת הגלות על מרכיביה השונים באה לידי ביטוי בפועל בעתיד?

הגזירה על ברית בין הבתרים	כיצד הגזירה התקיימה בפועל
א "כִּי גַר יִהְיֶה זֶרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה"	
ב "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנֹכִי"	
ג "וְאַחֲרַי כֵּן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גְּדוֹלִי"	
ד "וְיִאֲתָה תְבוּאָה אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקָּבֵר בְּשִׂיבָה טוֹבָה"	
ה "וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא שָׁלֵם עֹן הָאָמְרִי עַד הֵנָּה"	

○ משפט ה' למשעבדי ישראל

בראשית טו, יד

וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנֹכִי ...

○ רמב"ן בראשית טו יד

והטעם כמו שאמר הכתוב: "וקנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה וקצף גדול אני קוצף על הגויים השאננים אשר אני קצפתי מעט, והמה עזרו לרעה" (זכריה א, יד) ... וכן היה במצרים שהוסיפו להרע כי השליכו בניהם ליאור, וימררו את חייהם וחשבו למחות את שמש, וזה טעם דן אנכי - שאביא אותם במשפט, אם עשו כנגזר עליהם או הוסיפו להרע להם...

וכן הכתוב אומר בסנחריב "הוי אשור שבט אפי" וגו' "בגוי חנף אשלחנו ועל עם עברתי אצוננו" (ישעיהו י, ה). ואמר הכתוב "והוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב כי להשמיד בלבבו". ועל כן הענישו בסוף, כמו שנאמר "והיה כי יבצע ה' את כל מעשהו אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו" וגו' (שם י, יב)...

והרב (הרמב"ם) נתן טעם בספר המדע (הלכות תשובה ו, ה): לפי שלא גזר (ה') על איש ידוע (שישעבד את ישראל אלא רק על העם המצרי) וכל אותם (המצרים שהיו) המריעים לישראל, אילו לא רצה כל אחד מהם - הרשות בידו, לפי שלא נגזר על איש ידוע.

10. עיין בפסוק יד ובדברי הרמב"ן, וענה:

א. מה הקושי הרעיוני העולה מספוק יד?

ב. רמב"ן מביא שני פירושים המיישבים את הקושי הרעיוני בפסוק יד (את פירושו ואת פירוש הרמב"ם). כתוב

בלשונך את שני התשובות שהוא מביא.

כריתת הברית על הבטחת הארץ

בראשית טו

(טז) וְדֹזָר רְבִיעֵי יְשׁוּבוּ הִנֵּה כִּי לֹא שָׁלַם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד הַנְּהָ:

..... (יח) בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזָרְעֲךָ נִתְּתִי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר פְּרָת:

(יט) אֶת הַקֵּינִי וְאֶת הַקְּנִזִּי וְאֶת הַקְּדָמֹנִי:

(כ) וְאֶת הַחִתִּי וְאֶת הַפְּרִזִּי וְאֶת הַרְפָּאִים:

(כא) וְאֶת הָאֱמֹרִי וְאֶת הַכְּנַעֲנִי וְאֶת הַגְּרִגְשִׁי וְאֶת הַיְבוּסִי: ס

11. לפני ההבטחה כאן בפרק טו, ה' כבר הבטיח לאברהם את ארץ ישראל **פעמים**: (1) בפרק יב, פסוק ז (2) בפרק יג, פסוק טו. מדוע ה' צריך לחזור **פעם שלישית** על הבטחת הארץ, כאן בסוף פרק טו? (כתוב שני הסברים)

גבולות ההבטחה

יש לשים לב, שלראשונה אנו למדים על הגבולות הגאוגרפיים של הארץ. כאן מובאים גבולות ההבטחה הרחבים ביותר: **מנהר מצרים ועד נהר פרת**, גבולות הכוללים שטחים של **עשרת עמי כנען**.

